

نسریندخت عماد خراسانی

خدمات اطلاع‌رسانی کشاورزی در ایران (يك تجربه)

کتابخانه مرکز اطلاعات و مدارك علمی کشاورزی ثمره تلاشها و کوششها، رنجها و نبردها، پیوندها و پیمانها، آگاهیها و تجربه‌هایی است که به دنبال پروژه ناموفق مرکز اسناد و مدارك علمی کشاورزی در ۱۹ بهمن ماه سال ۱۳۶۰ براساس اصول کتابداری علمی و نوین کار خود را آغاز کرد. واژه «کتابخانه» از این نظر با تأکید بیان گردید که در واقع تبلور کلیه فعالیت‌های مرکز مذکور بشمار میرود، یعنی آنچه را که خدمات فنی می‌نامیم، از فراهم‌آوری مواد کتابخانه و مجموعه‌سازی آن، تا فهرست نویسی و رده‌بندی، نمایه‌سازی، آماده‌سازی، برگه‌آرایی و هم‌چنین تمهید مقدمات خدمات عمومی و ارائه آن به شکل انواع منابع اطلاعاتی، انتشارات مختلف و اشاعه اطلاعات گزیده در «کتابخانه» و از طریق آن عرضه و اقدام میشود. شروع کار آسان نبود، انبوهی از انواع کتابها و نشریات و حتی اوراق باطله به صورتی متراکم و بدون هیچگونه نظم و ترتیبی در انباری بدون نور و هوا که بعدها به استفاده موزه حشره‌شناسی درآمد، وجود داشت. نتیجه، ساعت‌های متمادی و روزهای طولانی کار خسته‌کننده و تنها در آن اطاق باهمدستی مارمولکها، سوسکها و بقایای موشها، اما همراه با دنیائی امید و آرزو، وجین و تفکیک آن مواد مکتوب چاپی و غیر چاپی بود. بعد از سه ماه براساس طرحی که ابتدای ورود به محدوده مرکز ارائه داده بودم،

برنامه‌ریزی با مشاوره برخی از اساتید فن صورت گرفت و مقدم بر هر کار آموزش کارکنان به تعداد ۵ نفر با تحصیلات دیپلم و لیسانس غیر کتابداری آغاز گردید.

در حوالی دیماه سال ۶۰ به ساختمان جدید که کلاً به نام مرکز اسناد و مدارك علمی و تحقیقاتی کشاورزی ★ پی‌ریزی شده بود بعد در حد يك سالن و چند اطاق به این مرکز تعلق یافت، انتقال یافتیم و بالاخره پس از چند ماه کار ممتد و طولانی حتی در روزهای تعطیل، کتابخانه آماده بهره‌برداری شد و از آن تاریخ به بعد با همت همکاران علاقه‌مند، بطور پیوسته در جهت رشد روزافزون آن گام برداشته شد. آنچه که اهمیت دارد، تلاشی است که در جهت هستن و شدن صورت گرفت و در این راه از حداقل امکانات، بیشترین بهره‌مندی نیز حاصل شد. شاید برخی عقیده داشته باشند که بدون داشتن امکانات اولیه، نظیر کارکنان نیمه‌متخصص و یا حداقل دوره‌دیده و هم‌چنین ابزار و وسایل مورد نیاز از قبیل برگه‌دان، نمی‌توان کاری را انجام داد، اما تجربه‌ای که من کسب کرده‌ام، مبین عکس این قضیه است زیرا که خواستن، توانستن است و رسالت کتابداری ایجاب می‌کند که به طریق و ترتیبی باید حرکتی سازنده ابراز داشت، چنانچه در رابطه با گسترش فعالیت‌های مرکز نیاز شدیدی نسبت به استفاده از پرسنل بیشتری وجود داشت و این فکر در حالی به ذهن خطور کرد که هیچگونه امکان استخدام افراد متخصص و نیمه‌متخصص میسر نبود. ولی باید دست بکار می‌شدم و بلافاصله به تعدادی از دختران جوان که علاقه‌مند به یادگیری فن کتابداری بودند، کتابداری را به صورت عملی آموزش دادم. این آموزش به مدت یکسال به طول انجامید و آنها که در حین آموزشهای عملی، موظف به خواندن برخی از کتب و متون در زمینه کتابداری نیز بودند، توانستند در حد يك کتابدار درس خوانده به کارها اشراف و تسلط یابند و سپس آنها به عنوان کتابدار به شکل روزمزد و

★ نام مرکز اسناد و مدارك علمی و تحقیقاتی کشاورزی از مهرماه ۱۳۶۶ به مرکز اطلاعات و مدارك علمی کشاورزی تبدیل شد.

قراردادی به استخدام مرکز درآمدند و هر يك توانستند در بخشهای مختلف فهرست نویسی و رده بندی، نمایه سازی اسناد و مدارك، نمایه سازی مقالات، نمایه سازی مواد سمعی و بصری، امانت و نشریات ادواری فعالیت مستمر و چشمگیری داشته باشند؛ نکته قابل توجه، تداوم این برنامه بود. از طرف دیگر با وجودی که ابزار و وسایل و به طور کای تجهیزات کتابخانه ها، اهمیت دارند، اما در دسترس نبودن بالفعل آنها موجب رکود کارها نشد. برای مثال به جای برگه دان از جای پاکتهای پستی و جعبه های مقوایی دست ساخت استفاده می شد تا زمانی که برگه دان ها را به مرکز تحویل دادند.

کتابخانه فعالیت خود را آغاز کرده بود. اما مراجعه کنندگانی اتفاقی وانگشت شمار داشت. باید کتابخانه فعال تر می شد یعنی خدمات عمومی آن گسترش می یافت تا ضمن معرفی به آشنایان و دوستان، به بیگانگان نیز شناسانده شود. گسترش کار امانت از درون سازمانی به کتابخانه های داخل شهر و سپس کتابخانه های کشور و نهایتاً به شکل برون مرزی صورت گرفت. تقویت برنامه امانت چاره کافی نبود، باید ترتیبی داده می شد که دست اندر کاران و علاقه مندان به مسائل کشاورزی به کتابخانه جلب و جذب شوند. تولید انواع منابع اطلاعاتی توسط مرکز کهک موثری بشمار آمد مثل تهیه و انتشار و توزیع «آگاهی نامه کشاورزی» که حاوی آخرین اطلاعات علمی و تحقیقاتی کشاورزی، رویدادها و تازه های رسیده به کتابخانه مرکز است و در پایان هر فصل (اخیراً به علت کمبود کاغذ هر شش ماه یکبار) تمام کسانی را که در بخشهای مختلف کشاورزی ایران اعم از تحقیقاتی و اجرایی، دولتی و غیر آن فعالیت دارند، در معرض آگاهیهای لازم قرار میدهد. و یا «مجموعه فهرست شده» که در هر فصل، کتابشناسی کلیه کتابها، اسناد و مدارك و نشریات ادواری آماده سازی شده کتابخانه را ارائه می دهد. در این هنگام بنابر ضابطه های مقرر اقدام به گردآوری کلیه انتشارات تحت پوشش وزارت کشاورزی در سطح کشور شد و نتیجه کار عرضه نشریه ای با عنوان «فهرست انتشارات وزارت

کشاورزی» است که مرتباً به صورت سالانه تهیه و تنظیم و منتشر میشود. انتشار منابع اطلاعاتی فوق موجب فراوانی کار و کثرت مراجعان به صورت حضوری و مکاتبدای شد و بازهم کتابخانه نیاز به گسترش داشت و باید استفاده کننده واقعی خود را می یافت. مراجعه به آزمایشگاههای تخصصی کشاورزی، مراجعه به مزارع و دیدن برنامه های تحقیقاتی و مذاکره با متخصصان در محل کارشان از جمله فعالیتها بود. بسیاری از متخصصان فرصت و یا حوصله مراجعه به کتابخانه را نداشتند. در نتیجه از چگونگی خدمات اطلاع رسانی کشاورزی این مرکز بی خبر بودند و متأسفانه اغلب اوقات، نشریات مذکور در بخشها و نزد مسئولان می ماند و به دست آنها نمیرسید. در پی این واقعیت فکر ارائه خدمات مستقیم به خود متخصص مطرح شد. وجود انواع کتابشناسی های جاری مثل «اگریندکس» (Agrindex) که از انتشارات سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی (F.A.O) است کمک موثری بشمار آمد. درباره آنها صحبت شد و فواید و طرز استفاده از آنها مطرح گردید و برخی از متخصصان به خوبی بهره گرفتند و برای گروهی که به کتابخانه مرکز دسترسی نداشتند و یا از حوصله کافی برخوردار نبودند، کتابخانه اقدام لازم را معمول می داشت. در این رابطه توانستیم با بیشتر کتابخانه های کشاورزی جهان اعم از ملی و بین المللی ارتباط برقرار کنیم و آثار چاپی مورد نظر را به دست آوریم. حضور مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی در جامعه تحقیقاتی کشاورزی خارج از ایران نیز بدین ترتیب مطرح شد.

مهمتر از همه آن که بخش اشاعه اطلاعات گزیده (SDI) بانک اطلاعاتی فائو در رم یار و یاور کتابخانه شد، زیرا به محض عدم حصول اطلاعات از طریق منابع خارجی ردیف دوم مرجع، به وسیله تلکس و یا مکاتبه، درخواست محقق متقاضی مبنی بر دریافت اطلاعات و یا اصل مدرک به آن بخش اعلام می گردید و پس از دریافت اطلاعات و مدارک مورد نظر، یک نسخه پس از آماده سازی، در کتابخانه مرکز، نگهداری می گردید و فتوکپی آن به استفاده کننده متقاضی تحویل داده می شد.

کارها به خوبی پیش می‌رفت، اما لازم بود که با استفاده کننده از کتابخانه و فرده منقازی دائماً در تماس باشیم. از اینرو در مرکز اقدام به ایجاد بخش اشاعه اطلاعات گزیده (SDI) شد. یعنی برای هر یک از منقاضیان، پرو فایلی بر مبنای موضوع مورد تحقیق و موارد درخواستی آنها بوجود آمد که در این رابطه، تازه ترین مدارك رسیده به مرکز اعم از کتاب، نشریات و مقالات به آنها ارائه می‌شد.

گسترش خدمات اطلاع رسانی کشاورزی موجب شد که کتابخانه های موسسات تحقیقات و به طور کلی کتابخانه های تحت پوشش وزارت کشاورزی نیز به اهمیت موضوع واقف شوند و از طریق مرکز نسبت به ایجاد، تنظیم و تقویت آنها نیز اقدام گردد که این کار می‌توانست طلیعه ای در جهت تحقق « طرح شبکه اطلاع رسانی کشاورزی کشور » باشد.

فراوانی اطلاعات تخصصی و کثرت مراجعان و درخواست کنندگان اطلاعات گزیده، تسریع در امر بازیابی، را طلب کرد و فکر کامپیوتری شدن مرکز مطرح گردید. حدود یکسال با حفظ ارتباط - دانش کتابداری - کامپیوتر به برنامه ریزی و طراحی سیستم دست زده شد و در مرحله آزمایش قرار گرفت.

مجموعه سازی آگاهانه و تنظیم اصولی آن بر مبنای نظامهای نوین بین المللی کتابداری، مخزن باز، گسترش خدمات عمومی، همکاری متقابل با کتابخانه های کشور به ویژه کتابخانه ملی ایران و ارتباط مراکز اطلاعاتی کشاورزی جهان موجب شد که مرکز از ابعاد آموزشی خاصی نیز برخوردار شود و علاوه بر تشکیل کارگاههای آموزشی کوتاه مدت برای کارشناسان و متخصصان رشته های مختلف کشاورزی به منظور آشنائی باشیوه بهره گیری از کتابخانه و مراجع اختصاصی کشاورزی، دانشجویان کارورز رشته کتابداری از مقطع کاردانی تا کارشناسی ارشد و همچنین کتابداران بالقوه کتابخانه های زیر پوشش وزارت کشاورزی و حتی سایر ارگانها، نهادها، سازمانها و موسسات در برنامه آموزش عملی کتابداری مرکز جای گرفتند. این کتابخانه هر چند که دوران بالنسبه رونق خود را می‌گذراند ولی

هنوز هم به رشد واقعی نرسیده است. به عقیده برخی، باید از تبلیغات استفاده کرد و به عقیده من به عنوان کتابدار متخصصی که همواره در جهت روزآمد نگهداشتن دانش تخصصی خود در زمینه کتابداری و علم اطلاع-رسانی کشاورزی می‌کوشد و به عنوان یک کتابدار - معلم انجام وظیفه می‌نماید، کارورزان و کارآموزان مرکز، انواع منابع اطلاعاتی تولید شده، کلیه اقدامات و فعالیتها و همچنین رضایت خاطر استفاده کنندگان بهترین پیام آوران چگونگی خدمات اطلاع‌رسانی کشاورزی ایران بشمار میروند، و اگر مسئولان امر بر این باور باشند که کتابخانه کلید تحقیق است و تحقیق موجب پیشرفت جامعه، ضمناً مرکز هم توفیق تداوم و کوششهای خود را داشته باشد، مسلماً رشد واقعی نیز تحقق می‌یابد.

شعبه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی